Guido Sari

Recercador i autor de llibres en català de l'Alguer

David Pagès i Cassú

Guido Sari és un prestigiós intel·lectual alguerès
Foto: Massimiliano Caria

Guido Sari és un home savi i generós. Va néixer a l'Alguer, es va doctorar a Càller (1975) i s'especialitzà en Arqueologia i Història de l'Art (1978). Fins al 2010 va exercir de bibliotecari. En l'actualitat viu entre la ciutat i el camp, i continua fent les coses que més l'apassionen, de les quals destaquem el seu treball —extraordinari i incessant— a favor de la llengua catalana.

Ha estat un dels fundadors d'entitats tan dinàmiques com l'Associació per a la Salvaguarda del Patrimoni Històrico-Cultural de l'Alguer (1988), la delegació d'Òmnium Cultural (1993), la Coral Francesc Manunta (1993)...

La seva activitat es tradueix, semblantment, en l'elaboració d'articles i llibres, com també en una presència assídua en actes públics de tota mena: classes, conferències, cursos, presentacions...

En aquesta entrevista ens parla de l'Alguer, de la relació existent amb la resta dels territoris de parla catalana, així com del passat, present i futur de la nostra llengua en aquesta bella ciutat sarda.

L'Alguer és un cas extraordinari de fidelitat lingüística. El català s'hi manté malgrat els estralls de les pestes dels segles XVI i XVII, que van produir un descens demogràfic enorme; l'entorn lingüístic diferent; la distància envers els altres territoris de parla catalana... Què és el que ho ha fet possible?

Ho ha fet possible un fet molt senzill: els qui vivien a l'Alguer, encara que de procedència forana, i que en parlaven la llengua, adquirien un nou sentiment de pertinença, una nova identitat: una identitat algueresa. En els segles XVI i XVII la cultura urbana i catalana de l'Alguer tenia un gran atractiu per als sards. Conèixer el català era un mitjà per a avançar socialment. D'aquesta manera l'alguerès, el català de l'Alguer, es va conservar al llarg de segles. Com ha dit vostè, hi havia una gran distància que separava l'Alguer dels altres territoris de parla catalana i, per contra, una gran proximitat als països de parla sarda, i això, inevitablement, va produir uns canvis.

De quina part de Catalunya provenien els catalans que s'hi van establir en el segle XIV?

Provenien d'arreu dels Països Catalans: Principat, País Valencià, Catalunya del Nord, les Illes Balears... Després de la conquesta de l'Alguer per part de Pere el Cerimoniós, calia posar-hi ciutadans fidels a la Corona de Catalunya-Aragó. Devia ser impensable que la fortalesa més important del nord del Regne de Sardenya es pogués perdre per rebel·lions i conspiracions dels seus habitants. Per això foren expulsats els sards i els genovesos.

La pervivència de l'alguerès era desconeguda durant els segles XVIII i XIX. Al reusenc Eduard Toda, mentre era cònsol a Sardenya, en 1887, el van informar de l'existència d'una llengua que no era el sard ni l'italià. Va redescobrir la pervivència de l'alguerès, que donà a conèixer en dos llibres: *Un poble català d'Itàlia: l'Alguer* i *Records catalans de Sardenya*. Ens imaginem que la sorpresa i alegria que tingué devien ser immenses.

La descoberta de l'Alguer s'inseria molt bé en el panorama de descoberta i revalorització de la cultura i llengua catalanes en el període de la Renaixença. Per als renaixentistes catalans era un testimoni més d'un passat gloriós que es volia celebrar com a estímul per a modificar la realitat present, si més no, des del punt de vista cultural. Catalunya s'havia oblidat de l'Alguer, i l'Alguer, de Catalunya; però crec més correcte dir que els intel·lectuals se n'havien oblidat, perquè, de ben segur, de contactes entre pescadors algueresos i de les Illes n'hi devia haver, de tant en tant, abans de la correspondèn-

cia entre Manuel Milà i Fontanals i Ignazio Pillito (1864), amb motiu dels Jocs Florals, abans del viatge de l'arqueòleg Francesc Martorell (1868) i del de Toda (1887). També la gent del poble, a ciutat, havia perdut la consciència de l'origen català de la pròpia llengua, tot i ser ben conscients de no pertànyer culturalment a Sardenya. Encara fins avui el gentilici *sard* remarca la diversitat de cultura i llengua entre un alguerès i un illenc. En un període de pors nominalistes com el nostre i de capteniments políticament correctes, molts desdenyen aquest costum i l'estigmatitzen com a discriminatori i racista, mentre que és, simplement, un signe d'identitat. La ciutat de l'Alguer no va ser mai discriminatòria ni racista, com ens ensenya tota la seva història. L'expulsió del sards del segle XIV va tenir lloc per necessitats estratègiques, polítiques, i s'enquadra en una òptica de fa set segles.

David Pagès i Guido Sari en un moment de l'entrevista, a la Seu d'Òmnium Cultural de l'Alguer

Què aporta el català a l'Alguer?

Una llengua de cultura i una cultura urbana que la van caracteritzar marcadament respecte de la cultura sarda. El català va fer que, per segles, malgrat la distància o l'aïllament, encara pervisquessin a l'Alguer valors i referents simbòlics compartits amb la resta dels Països Catalans. El mateix hipocorístic *Barceloneta*, per a indicar l'Alguer, n'és una mostra. A més, les seves pregones arrels catalanes, també avui, malgrat el retrocés de la llengua, permeten a la ciutat de tenir un horitzó cultural més, ultra el de la cultura i llengua italianes, que li provenen de l'entorn social i de l'escolarització. Un avantatge i una riquesa dels quals, fins avui, els algueresos no sabem treure profit.

Teniu enllestit un llibre de sociolingüística titulat *Notes sobre l'estat actual de la llengua (consideracions sobre l'alguerès d'avui).* Hem parlat de passat en relació amb l'alguerès. Ara ens agradaria que ens parléssiu del present i, també, del futur.

Allò que més necessitem, en el present, és una planificació lingüística. L'Ajuntament i l'Espai Llull van plantejar fa uns quants mesos unes estratègies de recuperació de la llengua. Fins avui, però, no es veu res de concret. La crisi generalitzada pot alentir les iniciatives a favor de la llengua. També tenim por que, seguint una vella tradició, els talls dels finançaments colpeixin sobretot el sector cultural i, en especial, el vessant lingüístic. De segur, també, amb finançaments reduïts, les associacions culturals que treballen en favor de l'idioma local continuaran fent coses per tal de promoure'n l'ús, com ara cursos de llengua, conferències, publicacions i presentacions de llibres relacionats amb la cultura catalana, però ens fa falta una intervenció institucional. La possibilitat que les associacions culturals incideixin en el context social per a capgirar els comportaments lingüístics és força limitada. Només un pla d'intervencions institucionalitzades pot tornar el prestigi a la llengua i impulsar actituds de lleialtat lingüística. Pensem en la possibilitat de fer servir el català de l'Alguer com a llengua vehicular per a l'ensenyament a les escoles, o bé assegurar-ne la presència en els mitjans de comunicació i en la retolació comercial. Això, certament, no ho poden aconseguir les associacions. I si no es dóna nou prestigi a la llengua, no es pot esperar que, qui avui la negligeix i no la transmet als fills, pugui canviar d'actitud. Sé que aconseguir l'objectiu de fer necessari l'ús de la llengua és força difícil, però tenim el deure d'intentar-ho. No sé si la meva llengua tindrà un futur; sé que com a compromís individual actuaré perquè en tingui, i això ho faran també tots els qui malden per la seva supervivència. En alguns casos l'acció és més important, crec, que els resultats.

Com el té resolt, l'Estat italià, el tema de les llengües?

Les llengües que confinen amb altres Estats no tenen problemes de tutela o, si més no, no en tenen de grossos; però, pel que fa a les altres llengües, les illes lingüístiques, el discurs és diferent. És significatiu que una llei nacional de tutela de les minories lingüístiques històriques es remunti només a l'any 1999, la núm. 482, precedida de la llei regional sarda de 1997, la núm. 26, que, però, més que una llei per a promoure l'ús de la llengua sarda i les altres varietats al·lòctones presents en el territori de l'illa, i doncs també el català de l'Alguer, en realitat protegeix sobretot el folclor sard. A més, la llei estatal estableix per a l'ensenyament una prèvia petició per part

Portada del llibre *Fem teatre fem llengua*

de les comunitats interessades. Però és clar que, si la gent està condicionada per la convicció que les llengües locals no tenen futur ni sentit en una societat globalitzada, difícilment en demanaran l'ensenyament per als fills.

Quina és la relació existent entre l'italià, el sard i el català a l'illa de Sardenya?

L'italià és la llengua vehicular de tots els habitants de l'illa; el sard, amb les seves varietats, és la llengua familiar i col·loquial de la majoria dels sards, i el català, el trobem només a l'Alguer. I aquí passa que els nouvinguts sards, a diferència d'allò que passava encara en tota la primera meitat del segle xx, un cop traslladats a ciutat, no s'integren lingüísticament, i continuen fent servir el sard per a funcions comunicatives que involucren persones del mateix grup d'edat o procedència. El català de l'Alguer, per això, experimenta un descens, no solament social, sinó també demogràfic, ja que tan sols pot comptar amb parlants d'arrelament més antic. Aquests, però, si bé entre ells es relacionen en alguerès, no el fan servir per a relacionar-se amb els fills.

I com la viuen, els joves, la qüestió de l'alguerès?

Si els joves són fills de matrimonis mixtos o de gent forana, la qüestió de la llengua els deixa del tot indiferents. Igual indiferència poden trobar de vegades en els joves que tenen pares usuaris rutinaris de la llengua, però en aquest cas, si se'ls dóna la possibilitat de reflexionar sobre el «dialecte», se'ls pot despertar l'interès per la qüestió. L'entrebanc és que l'entorn social no els estimula a fer ús d'una llengua (de la qual tenen més competència passiva que activa), que veuen desproveïda dels seus àmbits de representativitat. No hi ha cap reforç institucional que els proposi el coneixement de l'alguerès com un valor; no van tenir, ni tenen, cap ensenyament institucionalitzat que els hagi transmès orgull per la llengua històrica de la pròpia ciutat. I, a més, hi ha modes culturals enemigues dels idiomes locals, que, fàcilment, poden apagar un eventual interès envers aquests.

A les escoles, ¿s'hi dediquen prou hores, a l'ensenyament de la llengua?

No. L'ensenyament sempre ha estat un problema per a l'alguerès. Abans que Òmnium Cultural, l'any 1999, portés l'alguerès a les escoles mitjançant el Projecte Palomba, l'Associació per a la Salvaguarda del Patrimoni Històrico-Cultural de l'Alguer havia fet classes de l'idioma local gràcies a la col·laboració de mestres, professors i voluntaris, però com que amb el Projecte Palomba es va reeixir a involucrar-hi més mestres, i d'altra banda hi havia la possibilitat d'una coordinació més constant, hi vam renunciar per donar col·laboració a Òmnium. Actualment, el Projecte Palomba consisteix en una hora setmanal d'alguerès en escoles públiques i privades de l'Alguer, arran de convenis amb les direccions didàctiques. Més o menys 85 classes entre escola de la infància, primària i secundària de primer grau, arribant a més de 1.500 alumnes cada setmana. A més, cal recordar una secció experimental a dins l'escola diocesana de Sant Joan Bosco a Muntanyés, a la rodalia de l'Alguer, una escola trilingüe (català, italià, anglès) per a la infància, que es diu La Costura i que va ser impulsada per Òmnium Cultural. Aquests projectes tenen el suport de l'ajuntament i de la Generalitat de Catalunya. És clar que una hora a la setmana és massa poc, i a més aquestes poques hores són fora de l'horari curricular. Caldria poder introduir més hores, però no sols d'alguerès, sinó també d'ensenyament en alguerès. És molt positiu que, malgrat l'horari tan minso, el fet mateix que s'ensenyi alguerès a les escoles susciti en els pares una nova i positiva valoració de la pròpia llengua. D'això en tinc prova perquè, casualment, en vaig sentir comentaris. Una confirmació que, si es represtigia la llengua, es pot afavorir el retorn del seu ús social.

L'any 1993 vau ser entre els fundadors d'Òmnium Cultural de l'Alguer.

Sí, i ho recordo sempre amb nostàlgia, perquè entre els fundadors hi havia Mn. Francesc Manunta, que va actuar de primer president. Les trobades, en un primer període, les vam fer al seu pis. Ens assèiem al voltant de la seva taula. A tots plegats ens feia una gran il·lusió treballar per la llengua i discutir esperançats de les coses a fer. El seu entusiasme era encomanadís, i el seu amor per la llengua, entranyable. No trobo altre mot més adient.

Un tema de debat viu a la ciutat és la relació que hi ha d'haver entre el català estàndard i les variants de la llengua? Quina ha de ser, segons el vostre parer?

La relació entre el català estàndard i la varietat dialectal crec que ha de ser, i em sembla gairebé dir la cosa més òbvia del món, una interconnexió entre elles dues, com dues pautes que es puguin sobreposar, o com facetes d'un mateix prisma que compleixen diferents funcions i que emprem segons quines funcions volem que compleixin. Miri, personalment crec just que la varietat guardi alguns seus trets peculiars, però això no ha de ser una trava per a una modernització i codificació de la varietat. Aquesta, i considero en especial el cas de l'alguerès, no ha de viure aïllada; ha de poder comunicar amb els parlants d'altres varietats de la mateixa llengua, i això sols ho pot fer si es considera el català estàndard com a referent imprescindible. De vegades, la defensa a ultrança de les peculiaritats amaga coses

de natura, diguem-ne, extralingüística, com ara peresa, ignorància, o bé unes tendenciositats que, malauradament, marquen algunes afirmacions extemporànies, tant orals com escrites, que de tant en tant hom pot sentir en contra de la unitat de la llengua.

Els intel·lectuals com vós, ¿estan en contacte amb la resta dels intel·lectuals catalans, o bé la seva tasca i àmbit de relació se circumscriuen a l'Alguer?

Si tots els nostres àmbits de relació es limitessin a l'Alguer, els nostres confins intel·lectuals serien ben reduïts! Confrontar-nos i tenir relacions amb realitats comunes més àmplies és un fet imprescindible si no volem esgotar-nos en un petit horitzó egocèntric, provincià i folclòric, atès que el perill de caure en el folclorisme és sempre present en les varietats aïllades.

Quina ha de ser, segons el vostre parer, la relació que ha de tenir l'Alguer amb la resta de territoris de parla catalana?

Crec que l'Alguer ha de desenvolupar una mica més la idea de pertànyer lingüísticament als Països Catalans, amb totes les conseqüències que això comporta; igualment, els Països Catalans haurien de desenvolupar la mateixa idea envers l'Alguer. Estem tips, per exemple, de la definició de l'alguerès com de la més exòtica de les varietats de la llengua catalana, definició que pot generar actituds no correctes: allò que és exòtic es mira des de fora, hi ha sempre una mena de distanciament que impedeix de veure la seva supervivència estrictament lligada a la nostra. Fóra més just definir-lo com la varietat demogràficament més petita, que més va ser afectada per la distància del lloc d'origen. Crec que, posada així, podria canviar la percepció de les coses. M'agradaria que hi hagués relacions més intenses que poguessin involucrar sobretot els nostres joves. Una xarxa de relacions, i no solament culturals, sinó també econòmiques, tan estreta, que de cap de les maneres els polítics, que fins ara han considerat la qüestió de la llengua com un problema secundari, poguessin continuar no fent-ne cas.

Des del 5 de febrer del 2004 existeix un servei de vols regulars entre Girona i l'Alguer. L'efecte Ryan Air deu haver generat un fenomen molt positiu de cara a augmentar el nombre de connexions i relacions amb Catalunya...

La possibilitat de vols regulars entre Girona i l'Alguer té un valor enorme: equival a un veritable canvi històrico-antropològic. Ha permès a un munt d'algueresos, que altrament no ho haurien pogut fer, de visitar Catalunya i de tenir relacions amb catalans, que és el que més ens interessa. Tenir relacions amb catalans continentals significa fer servir la llengua, tant oral com escrita, usar la pròpia i intentar aprendre l'estàndard.

Què recomanaríeu a un catalanoparlant que vingués a la ciutat de l'Alguer a passar-hi uns quants dies?

Totes les vegades que ho puc fer, recomano que actuïn en favor de l'ús de la varietat local, que catequitzin els algueresos sobre l'oportunitat de fer servir la pròpia llengua. Com? Simplement demanant que, quan pregunten, hom els respongui en alguerès. No crec que hi hagi cap botiguer que vulgui renunciar a potencials clients solament perquè a la dependenta o al cambrer els costi canviar de codi lingüístic o perquè no hi tinguin competència activa. En aquest cas els faria seguir cursos de llengua i els parlaria en alguerès per tal de fer-los-la aconseguir aviat.

Una persona com vós, que viu amb intensitat la seva condició d'alguerès, com es defineix?

Sobre la condició d'alguerès, la resposta és molt senzilla, i em puc definir d'una sola manera: alguerès, que no és orgullosa defensa o reivindicació d'un particularisme local respecte d'una cultura o llengua que volem diferenciar de la nostra (com fóra valencià *versus* català), sinó afirmació del fet que, com a alguerès, tinc l'orgull de poder entroncar en una cultura, la de la petita Alguer, dues cultures grandíssimes i de considerar-les totes dues igualment meves; a més, com a militant de la llengua, m'afalaga que l'idioma dels meus pares procedeixi del de Ramon Llull, que va escriure abans que Dant Alighieri.

L'any 2010 hi va haver un conjunt d'actes que commemoraven el cinquantenari del «Retrobament» entre Catalunya i l'Alguer, el redescobriment dels llaços entre els dos territoris a partir del viatge en vaixell que 139 intel·lectuals i membres de la societat civil catalana van fer el 24 d'agost de 1960. Ens consta que vós hi vau tenir un paper destacat. Fins i tot hi vau impartir una conferència, titulada «Breu història del Retrobament». Devia ser un esdeveniment molt especial.

L'esdeveniment era de debò molt especial, perquè commemorava el Retrobament de 1960, és a dir, un punt de culminació de tot un treball de recuperació cultural després de l'allunyament entre Catalunya i l'Alguer provocat pel feixisme i la II Guerra Mundial. L'Alguer, arran de la caiguda dels mites del règim, va retrobar en si mateixa, en la pròpia història i en la pròpia llengua, les energies per a un despertament cultural. «Redescobria» la pròpia cultura catalana, reconeixent-la com la més significativa, l'única que li donava una fesomia inconfusible... I Catalunya, per part seva, en anys de dictadura franquista, redescobria, per segona vegada, l'Alguer, i aquest cop com a lloc on el català es podia parlar lliurement. Va ser també una ocasió excepcional per a recordar persones com Pere Català i Roca, que no sols fou l'ànima del Retrobament, sinó que fou un element imprescindible per a la segona renaixença algueresa o, millor dit, fou la llevadora de la segona renaixença algueresa. Sense ell, sense la seva tasca engrescadora, molts dels autors de la segona renaixença no haurien produït les obres que van produir, potser no haurien tingut aquell revifament identitari que, per exemple, va caracteritzar els joves de l'Agrupació Catalana d'Itàlia de la dècada dels seixanta. ◆

Guido Sari és d'aquelles persones que fan possible que la catalanitat, dispersa però unitària, sigui ben viva.